

מאה ארבעים ואחת שנה תספור השבוע ירושלים, מאותו יום שבו נפרדו היא ודריה מאחד מגדולי וקדושי העיר, רבי נחום לעוי משאדיק. ר' נחום שאדיקר, אשר נטמן בחלקה העליונה ביותר בהר הזיתים המיוחסת ומיועדת לגדולי ישראל דאז כהמהרי"ל דיסקין, האמרי בינה' ועוד כמותם.

לאו כל אדם זוכה, שאחרי מאה ועשרים שלו יאספו צאצאיו את תולדותיו ויעלו אותם עלי ספר. לעיתים קוצר הזמן בעוכריהם, וגם עבודת האיסוף והליקוט אינה קלה לכל נפש.

והנה, כך נודע ל"הפלס", לא פחות משלושה צאצאים לר' נחום משאדיק שוקדים על תולדותיו ועל כתביו, וספריהם נמצאים בשלבים שונים של עריכה והוצאה. ואת עבודת האיסוף והליקוט אינם עושים לבדם; הם חוברים לבני משפחה נוספים, ומעיינים במאגרי כתבים ועובדות שנאספו על ידי בני משפחה אחרים.

"הפלס" משוחח עם שלושת בני המשפחה על התהליך יוצא הדופן: מדוע ראה כל אחד מהם צורך אישי לעסוק בכתבים ובעובדות שעברו במשפחה ולהוציא אותם לאור, מהיכן נאסף המידע ואיך הוא נבדק ומאומת, והאם עדיין הם ממשיכים לחקור אחר תולדות המשפחה.

מאגרים, כתבים ואיסוף שיחות

"במשך כל שנות חיי שמעתי ולמדתי על שורשי המשפחה המפוארים, והרצון להתחקות ולדעת כל פרט אפשרי לא הירפה ממני", מספר ל"הפלס" הרה"ג ר' נחום סילמן שליט"א, המתגורר ברחובות. "חלום היה לי, להעלות על הכתב את תולדותיה של משפחת בהר"ן. מלבד זאת, ומה שקושר אותי בפרט אל סבי זקני, הגה"ק רבי נחום משאדיק, הוא שמו שאני נושא, היוצר קשר אישי חזק ומחייב.

יצאתי למסע איסוף המידע, ונוכחתי לדעת שאכן מידע רב הצטבר אצלי, שיוכל להפוך בסופו של דבר לספר על תולדות המשפחה, ואכן סייע ד' בעדי, והספר 'ארח דוד' יצא לאור בשנת תשע"א. במרכז הספר – סבי רבי דוד בהר"ן זצ"ל, בנו של רבי נחום משאדיק, ופרק ייחודי מוקדש לזקני רבי נחום".

ואיך התבצעה מלאכת האיסוף והמיון של המידע והעובדות?

"אין ספק שהיה כאן אתגר גדול. סיפורים רבים נאספו, היו כאלו שעברו מדור לדור, בן אחר בן. יחד עם בן דודי הרב גולדברג, שהיה שותף עמי לאתגר, כיתתנו את רגלינו אל יהודים שידענו שעוד נגעו בשולי גלימותיהם. מגמתנו הייתה ברורה: להוציא לאור את הספר עם כמה שיותר עובדות אמת ידועות ובדוקות.

ר' רוזנבלט

ומבית אביר

שלושה צאצאים כותבים במקביל את תולדות המשפחה וראשה: צאצאי הגאון רבי נחום משאדיק זצוק"ל, העוסקים בהוצאת הכתבים שהשאיר ובתולדותיו, מספרים ל"הפלט" על תהליך העבודה הייחודי של ליקוט ועיבוד, בדיקה וכתיבה, תהליך שהחל אי-שם בילדותם וסופו, כרגע, אינו נראה

מצבת קבורתו של הגאון רבי נחום משאדיק. הנוסח נכתב בחלקו על פי מכתב התנחומים של בעל האמרי בינה

ידי ר' אברהם כהן. המהדורה האחרונה יצאה לאור בירושלים על ידי הרה"ג ר' חנוך דינין שליט"א מירושלים, המחזיק בכתבים יד רבים של זקנו רבי נחום, ואף בגביע ששימש אותו ועבר מדור לדור במשפחה.

מה הביא אתכם להוציא מהדורה חדשה של הספר 'אבני קודש'? אנו שואלים את ר' חנוך דינין שליט"א. "לפני כעשור ביקש אותי סבי, הרב הגאון רבי יהושע לעזי זצ"ל, יו"ר 'המרכז לטהרת המשפחה' שהיה בן נינו של הגה"ק רבי נחום זיע"א, להוציא את כל כתבי הגה"צ רבי זלמן בהר"ן, בנו בכורו של רבי נחום. הסבא שמר במשך עשרות שנים את כל כתבי גדולי המשפחה, ובתוכם כתבי הגה"ק רבי נחום. ואכן לפני כשמונה שנים מילאתי את בקשתו, והוצאתי את הספר 'זר זהב' לרבי זלמן, על סדר התורה וש"ע.

אחר כך, כאשר התחוויר לנו שכבר ארבעים שנה אין להשיג עוד את ספרו של רבי נחום 'אבני קודש' על מסכת בבא מציעא, החלטנו שנוציא אותו שוב במהדורה מפוארת, עם מפתחות ועוד הוספות רבות. ואמנם לפני חמש שנים זכינו לברך על המוגמר - אך הסבא ר' יהושע לעזי לא זכה לראות ביציאת הספר. הוא נפטר בעיצומה של העבודה, ב"ט תמוז תשס"ט."

ינרים דברי אמת

כשיריעת העובדות רחבה כל כך, והעדים רחוקים שנות דור, גובר הצורך לבדוק ולאמת כל עובדה ועובדה. לעיתים אותן עובדות מתגלגלות בגרסאות שונות, ויש לברור מתוכן את הגרסה המדויקת. "אכן", אומר ר' נחום ויספיש, "סיפורים רבים חלפו בתוך המשפחה בגרסאות שונות, ולא תמיד אפשר

בשנת תשל"ה יצאה מהדורה יפה יותר של 'אבני קודש' על ידי ר' אברהם כהן. המהדורה האחרונה יצאה לאור בירושלים על ידי הרה"ג ר' חנוך דינין שליט"א מירושלים, המחזיק בכתבים יד רבים של זקנו רבי נחום, ואף בגביע ששימש אותו ועבר מדור לדור במשפחה

היו לו. מאוחר יותר יצאו אותם כתבים לאור, וכאמור עלו באש באותה שריפה. אותה מהדורה ראשונה של ספרים, כך ידוע לנו מעשה, כתב בשעתו יהודי, שחיפש דרך להביא מזור לאשתו החולנית. מאן דהוא הציע לו, שיפעל להוצאת כתביו של ר' נחום לאור, ובזכות המאמץ לשמר את כתבי הקודש ירפא לה. אותו אדם שחיפש כל קצה של מעשה להיאחז בו הדפיס את הכתבים, ובסופו של מעשה האישה אכן הבריאה בס"ד."

כתביו הנוטרים של ר' נחום יצאו מאז לאור במספר מהדורות, אחת משביחה את חברתה. שלוש פעמים שודרגו הכתבים: בשנת תרס"ג יצאה מהדורה ראשונה קטנה וראשונית של חידושי על מסכת בבא מציעא, כחוברת. ר' שלמה זלמן בהר"ן קרא את שמה 'אבני קודש'. בשנת תרס"ד יצאה מהדורה שנייה, מורחבת במקצת, ובשנת תשל"ה יצאה מהדורה יפה יותר על

במשך שלוש שנים אספנו את החומר, ועסקנו במיון ובחלוקתו לנושאים. מלבד מה שנאסף על ידינו, עמד לרשותנו מאגר ידיעות רב ערך, שנאסף עוד קודם לכן בידי ר' מרדכי ויספיש, שאסף במשך שנים רבות אל ביתו שבכני ברק עובדות, כתבים וכל מסמך הקשור בסבותיו. גם הוא שאף להוציאם לאור בספר, אך נפטר בטרם הספיק לעשות זאת. לאחר שעיינו בספרייתו הגדולה ורבת הערך, שכללה מספר רב של קלסרים עבי כרס, אפשר לומר שיצאנו מביתו 'ברכוש גדול'.

מקבץ עשיר, דומה לזה ששכן כבוד בביתו של הרה"ג ר' מרדכי ויספיש, נמצא גם בביתו של בן משפחה נוסף, המתכוון להוציא לאור עולם - הרה"ג ר' נחום ויספיש מבני ברק.

"השתוקקתי להעלות על הכתב ספר, שיוציא לאור עולם את תולדותיו של הגה"ק ר' נחום משאדיק", מספר הרב ויספיש ל"הפלס". "אני נקרא על שמו, מה שדחף אותי עוד יותר אל המלאכה. על שולחני הצטברו סיפורים רבים. חלקם מתוך המשפחה, מקרובים ששוחחתי אתם והיו בידיהם זיכרונות, ביניהם ר' אברהם כהן שליט"א. אינסוף שיחות היו לי עם הג"ר ישראל יעקב ויספיש - רבה של עיר גנים, ועם ר' ליבל ויספיש, שהיה גם הוא כתובת עדכנית ועשירה, ועוד רבים. גם במקורות מידע כמו ספריות ומאגרי כתבים חיפשתי רבות - ועדיין אני מוסיף ומחפש כל הזמן."

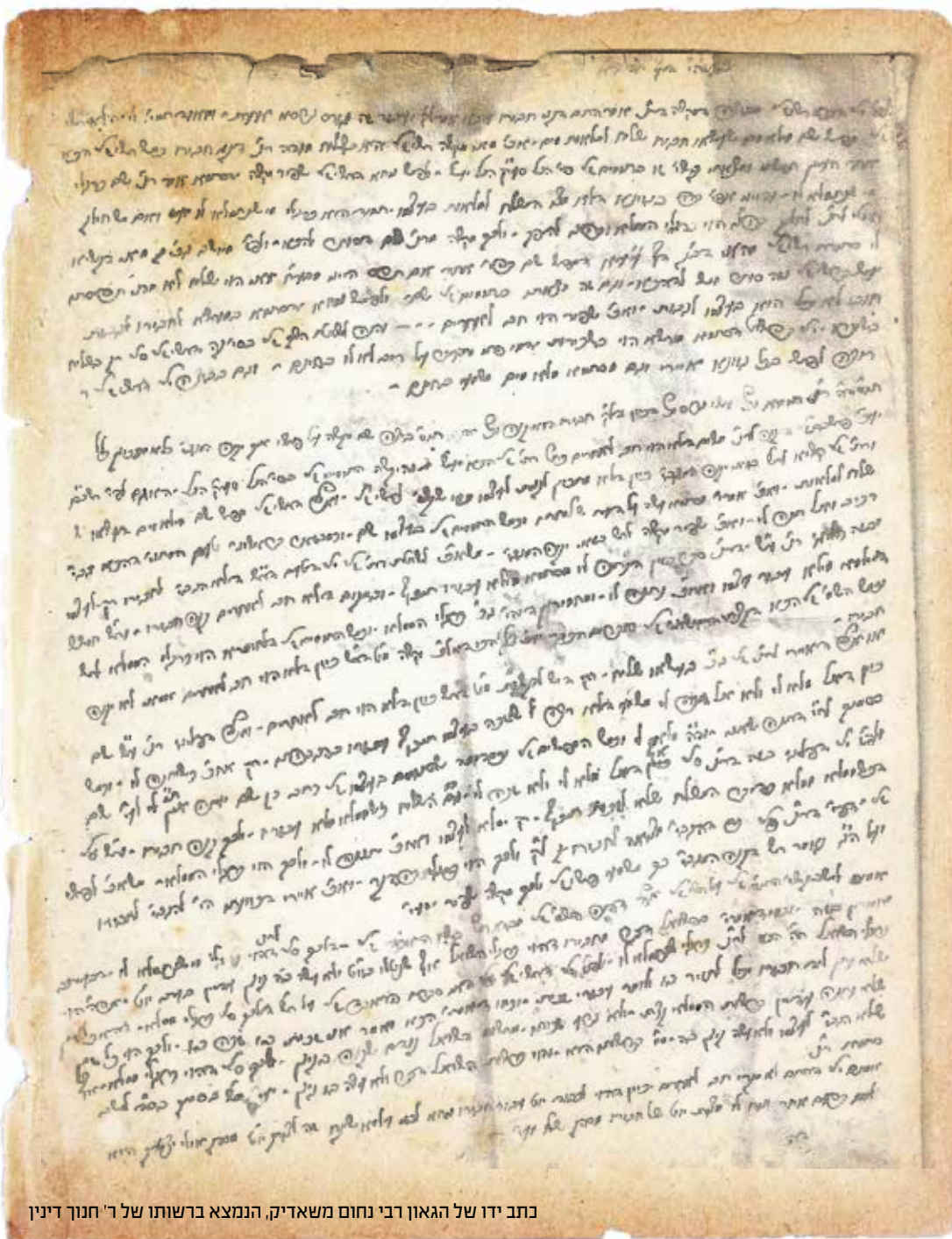
גם ר' נחום נשען בחלק מעבודתו על חומרים שאספו קודמיו. "שוחחתי גם עם אלמנתו של ר' מרדכי ויספיש, שהוא מצידו הכיר את בנו של ר' נחום משפא זצ"ל מבני ברק - הרה"ג ר' שלמה זלמן. היה באמתחתו אוסף בן שנים רבות של מסמכים ועדויות, שנאגר בעמל רב. אספתי מביתו כשמונה-תשעה קלסרים של מידע. אך כמובן איסוף העובדות הוא רק חלקה הראשון של המלאכה, והעיבוד עדיין בעיצומו."

המעט שנותר

אילו ממצאים חיפשתם במיוחד?

"כל ממצא אודותיו מעניין אותי מאוד", אומר ר' נחום ויספיש, "הן בפן האישי והן בשאיפה להוציא ספר אודותיו. במיוחד מעסיקים אותי כתבי יד שלו. אם כי אוסף כתבי היד שנמצא כמיוחס אליו דל ביחס למה שהיה קיים קודם לכן. ר' נחום כתב כידוע חידושי תורה ללא הפסקה, שהיו אמורים לראות אור - אבל שרפה שפרצה בבית בו שיכנו את הכתבים שמה קץ לשאיפה הזאת. כמות עצומה, ארון שלם של ספריו עלה בלהבות."

"ראשיתם של כתבי היד", מוסיף ר' נחום ויספיש, "הייתה בכלל במערה בירושלים. ידוע לנו שכתבי היד המיוחסים לו נכתבו במקום מסתור, הרחק מעין אדם, ללא ספרי לימוד וללא בית מדרש. לבדו היה כותב וכותב ללא הפסקה, כשבכל עניין מכתביו כותב רק ככותרת את שם המסכתא, כי גמרות למראה עיניים לא

כתב ידו של הגאון רבי נחום משאדיק, הנמצא ברשותו של ר' חנוך דינין

מגפת הכולירה, מלאך המוות שהפיל חללים רבים בירושלים בשנת תרכ"ו, לא דילגה גם על רבים מיקירי דקרתא. לא היה מה לעשות כנגדה מלבד להתפלל - ואכן ר' נחום, שהרבה לשפוך דמעות כמים ליד הכותל המערבי, הלך ונעמד בתפילה לפני קונו לעצירת המגפה. עד היום הזה מורה רבנו ראש הישיבה הגאון הגדול רבי שמואל אויערבך שליט"א על נקודה מסוימת ברחבת הכותל, שם קבע ר' נחום משאדיק מקום לתפילתו

לאמת עד הסוף מה בדיוק קרה במציאות".
ר' נחום מספר ל"הפלט" כיצד, לדוגמא, נשזרים מקורות זה בזה ומוודאים אמיתות של מעשה. "האדמו"ר משינאווא היה אחד התומכים הגדולים של יהודי ירושלים, ולעיתים רחוקות היה מגיע לבקר בה. באחד מביקוריו הבודדים, בשנת תרכ"ו, שוחח עם ר' יעקב ליב משאדיק, אחיו של ר' נחום שהיה אחראי על גיוס התרומות ליכולת פולין, ואמר לו: 'ספר לי דבר-מה על אחיך', שכבר הלך לבית עולמו באותה עת. 'אין מילים בפי לתארו', אמר ר' יעקב ליב, 'אך המילים החרותות על מצבתו אמת דיברו'.

ומהיכן שמענו סיפור זה? בביקור נוסף, שבו שהה האדמו"ר משינאווא בארץ הקודש מספר שנים לאחר מכן, בשנת תרל"ב, הזדמן אל בית האדמו"ר מלעלוב, והשניים שוחחו על השמועה שהרעשה בשעתו את ירושלים, בעניין גילוי אליהו שזכה לו ר' נחום משאדיק. או אז הזכיר האדמו"ר משינאווא את דברי האב שאמר לו אשתקד, 'כל המילים החרותות על המצבה אמת דיברו'. ומה נכתב שם? 'פה נטמן איש קדוש וטהור, בן שמונה החל דורש את ד' והקדיש את כל ימיו לתורה... ותענית וסיגופים', ושוב לא היה פלא בעיניהם, כיצד השיג את מדרגתו הגבוהה והגיע לגילוי אליהו.

והנה, ה'אמרי בינה', שעמד בקשר מיוחד עם ר' נחום, כתב אחרי פטירתו מכתב תנחומים למשפחה, ובאותו מכתב אנו מוצאים אזכור לנוסח החרות על גבי המצבה, וקל להסיק שהנוסח נחרת ב'השראת' אותו מכתב תנחומים, אותו כתב ה'אמרי בינה' שהכירו מנוער.

כששאלו את מרן הרב מבריסק אם אמנם היה לו לרבי נחום משאדיק גילוי אליהו, פתח וסיפר אודות מכתב מחאה, 'קול קורא' שהוציאו גדולי ישראל,

על מסכת כתובות", אומר ר' חנוך דינין, "וכנראה היו עוד כמה חיבורים כיוון שאצל בני המשפחה נמצאים כמה דפים, חלקם קרועים, על מסכת פסחים ועוד. אבל החיבורים עצמם כאמור נעלמו, וחבל על דאבדין".

שישים ושתים קושיות

בידיהם של בני המשפחה עובדות ומעשים שלכאורה לא הייתה דרך להגיע אליהם ממרחק דורות רב כל כך, אלמלא עבודת החקר הרבה והמאומצת.

כאשר 'גורמים מתונים' ניסו לייסד תלמוד תורה המשלב לימודי חול. באותו 'קול קורא' כתב המהרי"ל דיסקין באופן נחרץ: 'אוי ואבוי למי שינסה לפרוץ את החרם של ראשונים כמלאכים', כשהוא מייחס את החרם הראשון שהטילו עוד לפניו במקרה דומה ר' נחום משאדיק ור' ישעיהו ברדקי".

גם ידיעות על כתבים נוספים על מסכתות נוספות שכתב ר' נחום הותאמו לממצאים הקיימים כדי לוודא את אמיתותן. "הגאון רבי יעקב משה חרל"פ זצ"ל העיד בפני סבי ר' יהושע לעזי שהוא ראה חיבור שלם

בבא מציעא

פרק ראשון

שנים אוחזין וכו'. הקשה הפני יהושע ז"ל כיון דתני סיפא אחד רוכב וכו' ל"ל רישא בטליתותי דסיפא איירי רק במציאה דשייך

לדמי ולא במקח וממכר, דלדמי לא שייך במו"מ מורה חיתרא ע"ש.

ולכאורה תירוצו קשה דהנה בסמוך דמקשה הש"ס ולחזי זוזי מכאן נקט יש להקשות כיון דמו"מ איירי רק במורה חיתרא א"כ גם הוא

נתן המעות והיכי סיד דחד יהיב זוזי, וע"כ גם השני צועק דרוצה למיחב

זוזי דל"ו נתרצה המוכר וא"כ מורה בעצמו דלא נתן עדיין ולמה נשא למוכר

לשיטת רש"י ז"ל הלא השני מורה שלא נתן עדיין, וע"כ צ"ל דכבר נתן דמי

למוכר ומ"ש רש"י ז"ל דמים אני רוצה ליתן הוא כי שניהם נתנו המעות

ורוצה המוכר להחזיר לאחד וכשאינו רוצה ליקח עתה בחזרה נותן עתה

המעות עבור החפץ (וכמדומה שכן פ' הש"ס בפ"א) וא"כ יקשה לרש"י

ז"ל מאי מקשה ולחזי זוזי, וע"כ י"ל דהנה באמת יקשה האיך סיד דבמו"מ

דנותן מעות עבור החפץ לא יהי כל כך מורה התירא כמו מציאה שלוקח

בחנם, אך הצריכותא דגמ' כך, דאי תנא מציאה לחוד ס"ד דמורה, אבל מו"מ

היכא דל"ש מורה, כגון דחד יהיב זוזי לא ידענא, ואי תנא מו"מ הו"א דמו"מ

איירי בגונא דשייך מורה כגון דתרווייהו יהבי זוזי, ולא ידענא מציאה מיני,

ע"כ קמ"ל מציאה ומו"מ, וקשה מו"מ היכא דשייך מורה ידענא בק"ו מציאה

וע"כ מו"מ איירי בגונא דל"ש מורה (וכמדומה שכן פ' התירא בקיצור וגם הש"ס

ז"ל בפ"א אחד) וע"כ ס"ד דגמרא דאיירי בנקיט זוזי מחד דבה"ג ל"ש מורה ומקשה

ולחזי זוזי וכו' ומשני דנקט מתרווייהו ואפ"ה שייך חסרון דכיון דטרח

וכשירצה אחרת יהי לו חסרון עבור הטירחה אויטיקור וכמ"ש המפרשים ז"ל

וזה קושית רש"י ז"ל אבל מקח וממכר דל"ל הכי, ומקשה בנקיט זוזי מתרווייהו

ליכא חסרון כיס, ותי' כמ"ש.

הנהו

אבני קודש הוצאה שניה תרצ"ד

"כבר בגיל שמונה, כפי שציין בעל ה'אמרי בינה', החלה רוח ד' מפעמת בו", מספר ר' נחום ויספיש. "בוקר אחד ניגש לאחיו הצעיר ולחש על אוזנו שייקח גם את פרוסת הלחם שלו שהכניח אמם, כי אין בכוונתו לאכול, ולא יגלה לאיש. דהיינו, כבר כילד רך בשנים החל בצומות ובסיגופים, בהם המשיך כל ימיו. עם זאת, מוסיף ר' נחום, "מעולם לא העדיף את תעניותיו על פני צרכיהם של אחרים. ידוע לנו שפעם אחת, בזמן שעמד בצום שבועי משבת לשבת, הגיע אליו אורח ביום שישי. את האורח יש להאכיל, אך לא רק להניח לפניו את המאכלים אלא גם לדאוג שאכן יאכל. ומכיוון שאותו אורח לא חש בנוח, ישב לצידו ר' נחום כשהוא שובר את התענית השבועית ממש לפני סיומה, ביום שישי, ואוכל ביחד עמו. סיפור זה קיבל אישור מדברים שאמר אודותיו בעל ה'חידושי הרי"ם', ובין שאר מעלותיו ציין: 'כי מעלותיו הן לא בתעניותיו, כמו שידע לשבור תעניותיו כשצריך לקיים הכנסת אורחים'. בנושא זה של תענית משבת לשבת, נקשרו עובדות נוספות. סיפר בנו רבי דוד בהר"ן, כי פעם, שעה קלה לפני שבת, נראה ר' נחום כשהוא מחפש דבר מאכל. כששאלו אותו מדוע החליט לשבור את הצום השבועי דווקא מספר רגעים לפני סיומו, נענה ואמר: 'אני עסוק כעת ב'תוספות' קשה, ועדיפה לי הבנה בהירה וצלילות המוח על מנת ללמוד, מאשר כל הצומות והסיגופים'. בסביבות שנת תר"ד הגיע רבי נחום לירושלים, כשיחד איתו עלו ארצה שני אחיו, רבי יעקב לייב ורבי אשר לעמיל. מאז לא עזב את עיר הקודש לטובת כל מקום אחר, וגם את ביתו לא עזב לטובת כל תפקיד אחר - והצעות רבות כאלו הגיעו לפתחו. תחת זאת פתח ישיבה - בביתו. עשרים וחמישה תלמידים מנתה הישיבה בפתיחתה, וידוע שהלימוד היה בפלפול נורא. "הנה בידינו דוגמא הממחישה אותה פלפול", אומר ר' נחום ויספיש. "בספרו, ניתן למצוא שישים ושתים קושיות על סוגיה אחת, ולאחר מכן עובר על כל הסוגיה להתיר את כולן. גם בסוגיית 'שומר שמסר לשומר' - עשרים ושמונה קושיות. כבר אין צורך בעדות שמיעה, כאשר יש לנו עדות ראייה שכזאת..."

בעניין אותה העמקה מסופר סיפור. "בנו של ר' נחום, הגה"צ ר' זלמן בהר"ן, היה יושב ולומד בחברת אביו ותלמידיו, למרות שהיה עדיין צעיר לימים. בהזדמנות מסוימת נשלח על ידי אביו בשליחות כלשהי אל רבה הנערץ של ירושלים, מרן הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל.

כאשר נכנס, נוכח לגלות, שגם בבית מדרשו של ר' שמואל עוסקים באותה מסכת שלמד עם אביו ותלמידיו קודם צאתו לכאן, 'בבא מציעא'. אבל בעוד רבי נחום מעמיק בכל תג ותג, וממילא ההספק בשיעור מועט, שיטתו של רבי שמואל סלנט הייתה לימוד מהיר יותר. התעניין רבי שמואל סלנט אצל הנער ר' זלמן 'היכן אוחזים אצלכם?'

הנער, שכבוד אביו היה בראש מעייניו, חש שמא

מרן הגאון רבי שמואל
סלנט. צילום צדוק באסן

הגאון רבי דוד בהרן זצ"ל

**השניים שוחחו על השמועה
שהרעשה בשעתו את
ירושלים, בעניין גילוי אליהו
שזכה לו ר' נחום משאדיק. או אז
הזכיר האדמו"ר משיניבא את
דברי האח שאמר לו אשתקד, 'כל
המילים החרות על המצבה
אמת דיברו'. ומה נכתב שם?
'פה נטמן איש קדוש וטהור, בן
שמונה החל דורש את ד' והקדיש
את כל ימיו לתורה... ותענית
וסיגופים', ושוב לא היה פלא
בעיניהם, כיצד השיג את מדרגתו
הגבוהה והגיע לגילוי אליהו**

"שימרו עליו"

מגפת הכולירה, מלאך המוות שהפיל חללים רבים בירושלים בשנת תרכ"ו, לא דילגה גם על רבים מיקירי דקרתא. לא היה מה לעשות כנגדה מלבד להתפלל – ואכן ר' נחום, שהרבה לשפוך דמעות כמים ליד הכותל המערבי, הלך ונעמד בתפילה לפני קונו לעצירת המגפה. עד היום הזה מורה רבנו ראש הישיבה הגאון הגדול רבי שמואל אויערבך שליט"א על נקודה מסוימת ברחבת

יש בשאלה המתעניינת ממד סמוי של טרוניה, על כך שבבית מדרשו של ר' נחום לא מגיעים להספק כמו בבית מדרשו של רבי שמואל סלנט. ומשום כך נקב בדף בו עמדו, ואמר: 'אנחנו עדין אווזים שם, כי אבא שאל קושיא עצומה', ופירט לפניו את שהקשה ר' נחום. שמע רבי שמואל את הקושיא וחשב להשיב לו בתירוץ.

תלמידיו של רבי שמואל ראו בכך פגיעה ברבם, ורצו לעשות בו שפטים, אך רבי שמואל סלנט שהיה ענוותן כהלל אמר לו: 'אדרבא, תאמר לי מה חידשתם', והנער השמיע את תירוצו של אביו. שמע רבי שמואל את התירוץ ואמר 'אשרינו שרבי נחום שרוי בתוכנו'. כשחזר הנער לאביו וסיפר לו את כל המעשה, כעס רבי נחום ואמר לו שחייב בנוזיפה על פגיעה ברבה של ירושלים.

תיכף ומיד חלץ הנער נעליו והלך וישב ליד ביתו של רבי שמואל סלנט, ממתין עד שיצא מביתו ויבקש את סליחתו. כשיצא רבי שמואל והבחין בו יושב כמתחרט, אמר לו: 'קום, לא פגעת בי כלל'..."

הכותל, שם קבע ר' נחום משאדיק מקום לתפילתו. ביום ג' בחשוון הסתלק לגנוי מרומים ידיד נפשו, ר' זונדל מסלנט. רק חמישה ימים חלפו, וביום ח' במרחשוון נפטר עוד אחד מבני החבורה – ר' נפתלי פרוש, כאשר ר' נחום סופד לו בהלווייתו. חמישה ימים נוספים חלפו, וירושלים שאיבדה את מבחר בניה נודעה על הקרבן הגדול הנוסף שעליה להקריב למגפה המשתוללת – ר' נחום לעזי משאדיק. צעיר לימים היה, רק בן נ"א שנה, וילדים רכים עוד היו לו בביתו כשנסתלק לבית עולמו. בנו ר' דוד בהרן היה אז כבן חודשיים בלבד. במילותיו האחרונות ביקש והתחנן ר' נחום – "שמרו עליו".

ואמנם, גם בימיו הקצרים הספיק ר' נחום משאדיק לשבץ לא רק את עצמו ככוכב מאיר בשמי עם ישראל, אלא להוסיף עוד צאצאים רבים, משפחה רבה ומפוארת, תלמידי חכמים מאירים ככוכבים. ומה יעיד על כך יותר מן העובדה, ששלושה מצאצאיו חשים מחוברים בכל כוחם לענף עץ אבות, משתוקקים להעמיד לו שם ושארית. ★